

Dženana Brković*¹

Dunja Rojević*²

OPĆA I POSEBNA PRAVILA PARNIČNOG POSTUPKA U PORODIČNIM STVARIMA, SA POSEBNIM OSVRTOM NA PRAVILA U POGLEDU REDOVNIH PRAVNIH LIJEKOVA

Sažetak

Građanski sudski postupak provodi se po pravilima kojima se rješavaju sporovi u građanskopravnim stvarima i pruža zaštita ugroženim ili povrijeđenim subjektima. Po pravilima parničnog postupka, nadležni sudovi raspravljaju i odlučuju u građanskopravnim sporovima, dakle, u sporovima iz radnih odnosa, imovinskih i drugih građanskopravnih odnosa fizičkih i pravnih osoba, pa i u sporovima o ličnim i porodičnim odnosima, kada se primjenjuju opća pravila parničnog postupka, a sve u cilju pružanja pravne zaštite građanima. U parničnim postupcima u porodičnim stvarima u Federaciji Bosne i Hercegovine, primjenjuju se norme Zakona o parničnom postupku i Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, koji za ovu vrstu sporova, predstavlja ne samo materijalni, nego i procesni zakon, jer je djelimično njime regulisan i postupak u ovim stvarima, sa svojim specifičnim pravilima i načelima svojstvenim upravo ovoj vrsti sporova. Svakako treba napomenuti da su Porodičnim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine regulisana pravila prema kojima sudovi postupaju ne samo u posebnim parničnim postupcima, nego i vanparničnim postupcima i posebnim postupcima izvršenja i osiguranja, ali u ovom radu akcenat je na parničnom postupku, te na odnosu općih i posebnih pravila parničnog postupka u porodičnim stvarima. Po pravilima parničnog procesnog prava sudovi postupaju i nakon donošenja sudske odluke, budući da je tim pravilima regulisan i institut pravnih lijekova kojima se strankama u parničnom postupku omogućava da pobijaju sudsku odluku u prekluzivnim rokovima iz zakonom propisanih žalbenih razloga, ukoliko smatraju da je pobijana odluka nepravilna i nezakonita.

Međutim, Porodičnim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine nije regulisano pitanje pravnih lijekova protiv sudskih odluka, što u konačnom dovodi do nepoštivanja osnovnog i temeljenog načela porodičnog zakonodavstva - načela hitnosti, koje u svojoj praktičnoj primjeni znači postupanje u što kraćim rokovima, sa što kraćim trajanjem postupka, zbog čega je nužno da se i u dijelu

1 Predsjednica Općinskog suda u Zenici.

2 Sudija parničnog odjeljenja Općinskog suda u Zenici.

pravnih lijekova rokovi skrate. Zaključno se *de lege ferenda* predlaže potpunije uređenje normi pozitivnog procesnog parničnog zakonodavstva u dijelu Glave „Pravni lijekovi“ ili regulisanje instituta pravnih lijekova u važećem Porodičnom zakona Federacije Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: bračni sporovi i sporovi iz odnosa roditelja i djece, parnični postupak, opća pravila parničnog postupka, pravni lijekovi, načelo hitnosti.

1. Uvod

Porodičnim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine³ uređuje se pitanje porodice, braka i pravnih odnosa u braku, odnosa roditelja i djece, usvojenja, starateljstva, pravnih učinaka vanbračne zajednice žene i muškarca, prava i dužnosti članova porodice u Federaciji Bosne i Hercegovine, kao i postupci nadležnih organa u vezi sa bračnim i porodičnim odnosima i starateljstvom.

Tako je pozitivnim porodičnim zakonodavstvom decidno određeno da je bračni spor, u suštini, spor o utvrđivanju postojanja ili nepostojanja braka, o poništenju i razvodu braka, dok su sporovi iz odnosa roditelja i djece:

sporovi o utvrđivanju ili osporavanju materinstva ili očinstva,

sporovi o tome sa kojim će roditeljem dijete živjeti, sporovi o načinu održavanja ličnih odnosa i neposrednih kontakata djeteta sa drugim roditeljem i o roditeljskom staranju i

sporovi o izdržavanju djeteta, bez obzira na to da li se rješavaju samostalno ili zajedno sa bračnim sporovima i sporovima o utvrđivanju materinstva i očinstva.

U svim navedenim sporovima, dakle, i u pogledu bračnih sporova i u pogledu sporova iz odnosa roditelja i djece, ustanovljena je zakonska obaveza hitnog postupanja. Naime, temeljno načelo na kojem se zasnivaju pozitivne norme u vezi parničnog postupka u okviru porodičnog prava, jeste načelo hitnosti postupanja, kako proizilazi i iz odredbe člana 273. stav 1. Porodičnog zakona Federacije BiH kojom je propisano : „Radnje u postupcima iz člana 272. ovog Zakona poduzimaju se hitno.“

Dakle, zakonom je određena obaveza hitnog postupanja:

- u bračnim sporovima, pogotovo kada se u tim sporovima odlučuje o pravima i najboljem interesu maloljetne djece i
- u sporovima iz odnosa roditelja i djece.

Poštivanje načela hitnog postupanja nije obaveza koja je nametnuta samo u domaćem zakonodavstvu nego i Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i Evropskom konvencijom o ostvarivanju prava djeteta iz 1996. godine⁴, a sve u

3 Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine” broj 35/05, 31/14).

4 Evropska konvencija o ostvarivanju dječjih prava, sastavljena u Strasbourgu 25. januara 1996.

OPĆA I POSEBNA PRAVILA PARNIČNOG POSTUPKA U PORODIČNIM STVARIMA, SA POSEBNIM OSVRTOM NA PRAVILA U POGLEDU REDOVNIH PRAVNIH LIJEKOVA cilju zaštite interesa maloljetne djece.⁵

Ovo posebno kad se ima u vidu činjenica da svaka sudska odluka proizvodi određene pravne učinke, koji se manifestuju na živote stranaka u sporu, a odluke donesene u bračnim sporovima imaju posebnu težinu, jer su u ovim postupcima posebno naglašene i uključene emocije učesnika u postupku, a prevashodno maloljetne djece o čijem životu se odlučuje. Zbog toga je posebno važno da se trajanje ovih postupaka svede na minimum, odnosno, da se ovi postupci provode što hitnije, jer samo trajanje ovakvog postupka utiče na živote njegovih aktera, pa i na živote njihovih porodica, zbog nerijetkih napetih i emocionalnih trenutaka kojima je postupak u bračnim sporovima obojen.

2. Primjena pravila parničnog postupka u bračnim sporovima i sporovima iz odnosa roditelja i djece

Sporovi o utvrđivanju postojanja ili nepostojanja braka, o poništenju i razvodu braka, o utvrđivanju ili osporavanju materinstva ili očinstva, sporovi o tome s kojim će roditeljem dijete živjeti, o načinu održavanja ličnih odnosa i neposrednih kontakata djeteta sa drugim roditeljem i o roditeljskom staranju i sporovi o izdržavanju djeteta, bez obzira na to da li se rješavaju samostalno ili zajedno sa bračnim sporovima i sporovima o utvrđivanju materinstva i očinstva, predstavljaju parnični postupak. Međutim, radi se o posebnim parničnim postupcima u kojim se opća pravila parničnog postupka uređena Zakonom o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine⁶ primjenjuju uz određena ograničenja. Tačnije, opća pravila parničnog postupka primjenjuju se samo ukoliko Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine nije regulisao određena pitanja i postupanje sudova u postupku, jer se pravila Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine u ovim sporovima primjenjuju u cjelosti. Dakle, pravila Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine primjenjuju se u bračnim sporovima i sporovima iz odnosa roditelja i djece samo u onom dijelu u kojem ti odnosi nisu regulisani Porodičnim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine, koji kao *lex specialis*, i u materijalno i u procesnom smislu, ima prednost u primjeni (*lex specialis derogat legi generali*⁷).

godine, u izvorniku na engleskom i francuskom jeziku.

5 S. Bubić . „Standard najbolji interes djeteta i njegova primjena u kontesktu ostvarivanja roditeljskog staranja“, *Zbornik radova*, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, 2014., 29.

6 Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“ broj 53/03, 73/05, 19/06, 98/15).

7 Prevod: „Zakon kojim se uređuje određena tema jači je od zakona koji reguliše samo opšta pitanja“

3. Zajednička i posebna pravila parničnog postupka u bračnim sporovima i sporovima iz odnosa roditelja i djece

Odredbama članova 268. do 311. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine određena su pravila prema kojim postupaju sudovi kad u posebnim parničnim postupcima, vanparničnim postupcima i posebnim postupcima izvršenja i osiguranja, odlučuju o predmetima u odnosima roditelja i djece, bračnim i drugim predmetima koji se uređuju tim Zakonom.

Radi se o posebnim odredbama zbog kojih se od općih pravila parničnog postupka, uređenih Zakonom o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine ⁸, uvijek odstupa, tako da se opća pravila parničnog postupka primjenjuju samo u slučaju koji nije regulisan odredbama Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine.⁹

Sveobuhvatnom analizom pozitivnog parničnog procesnog zakonodavstva i usporedbom sa porodičnim zakonom nedvojbenim proizilazi različitost pravila kada su u pitanju porodičnopravne stvari.

Tako se npr. redovni parnični postupak pokreće isključivo tužbom i stranke u tom postupku mogu biti samo tužitelj i tuženi. Čak i u situaciji kada se postupak okončava sudskom nagodbom, ovaj položaj i nazivi stranaka se ne mijenjaju, za razliku od parničnog postupka u porodičnim stvarima, konkretno postupka za razvod braka, koji se može pokrenuti tužbom, ali i zahtjevom za sporazumni razvod braka, u kojem slučaju stranke dobijaju status i naziv predlagatelja. Čak je, u smislu odredbe člana 287. stav 3. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine ostavljena mogućnost strankama da u postupcima za razvod braka promijene svoj status, te od tužitelja i tuženog postanu predlagatelj, ukoliko se u toku postupka usaglasе o svim pitanjima značajnim za donošenje odluke, te ukoliko među njima više nema spornih činjenica. U ovoj situaciji sud će uvijek dati prednost sporazumu stranaka, posebno u dijelu odluke koja se tiče povjeravanja i izdržavanja djeteta, te kontaktiranja djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi, naravno uvijek i neprestano vodeći prvenstveno računa o interesu maloljetnog djeteta. Ovo iz razloga što je razumna pretpostavka, mada oboriva, da svaki roditelj najbolje poznaje svoje dijete, te da je prevashodni cilj svakog roditelja zaštita interesa njegovog djeteta. Za one slučajeve u kojima postupci roditelja odstupaju od ove pretpostavke, u postupak u kojem se odlučuje o pravima djeteta obavezno je aktivno uključen i organ starateljstva, sa zadatkom da stručna lica daju mišljenje o rješenju spora koje će za maloljetno dijete biti najpovoljnije i koje

⁸ „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“ broj 53/03, 73/05, 19/06, 98/15

⁹ Članom 268. stav 2. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine propisano je da će se u posebnim parničnim postupcima, vanparničnim postupcima i posebnim postupcima izvršenja i osiguranja, primjenjivati odredbe Zakona o parničnom postupku, Zakona o vanparničnom postupku i Zakona o izvršnom postupku, ukoliko tim zakonom nije drukčije određeno.

OPĆA I POSEBNA PRAVILA PARNIČNOG POSTUPKA U PORODIČNIM STVARIMA, SA POSEBNIM OSVRTOM NA PRAVILA U POGLEDU REDOVNIH PRAVNIH LIJEKOVA će osigurati njegov dalji nesmetan psihofizički razvoj. Upravo iz ovog razloga u parničnim postupcima za razvod braka, u kojem bračni drugovi imaju zajedničku maloljetnu djecu, uslov za pokretanje sudskog postupka jeste provođenje postupka posredovanja kod centra za socijalni rad, kao organa starateljstva, ili osobe ovlaštene za posredovanje. Ovakvo involviranje organa starateljstva u redovnom parničnom postupku, pa i onom u kojem je stranka maloljetno dijete, nije uslov za dopuštenost tužbe, niti u ovim postupcima organ starateljstva ima aktivnu ulogu. Valja napomenuti da je za pružanje stručne pomoći, zaštite prava i interesa djeteta i ostalih članova porodice, za rješavanje sporova između članova porodice, kao i u svim slučajevima poremećenih porodičnih odnosa u kantonima i općinama u kojima nije osnovan centar za socijalni rad, za ove poslove nadležna općinska služba kojoj je povjereno vršenje tih poslova.¹⁰

Dalje, prema općim pravilima parničnog postupka, glavna rasprava je javna, a samo izuzetno sud može isključiti javnost za cijelu glavnu raspravu ili jedan njen dio u slučaju :

- ako to zahtijevaju interesi čuvanja službene, poslovne ili lične tajne, zaštita interesa maloljetnika, interesi javnog reda ili razlozi morala.
- kada se mjerama za održavanje reda predviđenim u ovom zakonu ne bi moglo osigurati nesmetano održavanje rasprave.¹¹

Radi se, dakle, o sudskom isključenju javnosti. Nasuprot tome, zakonsko isključenje javnosti u parničnom postupku u bračnim sporovima i sporovima iz odnosa roditelja i djece je normirano Porodičnim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine¹². Dakle, u navedenim sporovima javnost je uvijek isključena i nema potrebe niti osnova da se u tom postupku donosi bilo kakva, pa ni odluka deklaratornog karaktera, o isključenju javnosti. Međutim, ovo isključenje javnosti ipak nije apsolutno, jer se sve presude moraju objaviti javno, tako da je, zapravo, javnost isključena u dijelu postupka koji prethodi donošenju i objavljivanju presude, kao i žalbenom postupku, sve do donošenja drugostepene odluke, koja se, takođe, mora objaviti. Razlog za ovakvo djelimično isključenje javnosti je zaštita porodice, privatnosti, interesa djece u tim postupcima, s ciljem da porodični život ostane u sferi privatnog, u najvećoj mogućoj mjeri, ali da se ipak ne izgubi svrha provođenja sudskog postupka i sudske odluke, koja djeluje, kako prema učesnicima postupka, na ličnom nivou, tako i na javnost, uopšte, a radi uspostavljanja sudske prakse i pravne sigurnosti.

Sljedeća razlika se odnosi na načelo dispozicije, koje je zastupljeno prema općim pravilima parničnog postupka, a shodno kojem stranke slobodno mogu raspolagati zahtjevima koje su stavile tokom postupka, pod čim se podrazumijeva ovlaštenje odricanja od tužbenog zahtjeva, priznanje tužbenog zahtjeva, povlačenja tužbe,

10 Član 5. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine.

11 Član 119. Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine.

12 Član 277. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine.

zaključenje sudske nagodbe. Neka od naprijed navedenih ovlaštenja parničnih stranaka u redovnom parničnom postupku, stranke u parničnom postupku u bračnim sporovima i sporovima iz odnosa roditelja i djece nemaju, jer su ovi sporovi regulisani propisima prinudnog karaktera zbog posebnog značaja za društvo. Dakle, u parničnim postupcima u bračnim sporovima i sporovima iz odnosa roditelja i djece, kao posebnoj vrsti parničnog postupka, vrijedi i načelo oficijelnosti, koje podrazumijeva ovlaštenje suda da poduzima radnje, provodi dokaze i donosi odluke i mimo zahtjeva stranaka.

Da u ovoj vrsti sporova nije dozvoljena dispozicija stranaka proizilazi iz odredbe člana 278. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine kojom je propisano:

“U postupku u bračnim sporovima i sporovima iz odnosa roditelja i djece stranke se ne mogu odreći zahtjeva, priznati zahtjev protivne stranke, niti se nagoditi. U postupku iz stava 1. ovog člana ne može se donijeti presuda zbog propuštanja, presuda na osnovu priznanja, ni presuda na osnovu odricanja.”

Primjena načela oficijelnosti proizilazi iz odredbe člana 308. stav 1. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine kojom je propisano:

„O izdržavanju maloljetnog djeteta ili punoljetnog djeteta pod uvjetima određenim u st. 1. i 2. člana 216. ovog Zakona sud će odlučiti odlukom kojom utvrđuje da brak ne postoji, ili se poništava, ili razvodi i odlukom kojom utvrđuje materinstvo, ili očinstvo.“

Dakle, čak i u slučaju kada stranke ne traže odlučivanje o izdržavanju maloljetnog djeteta, sud je dužan, prema načelu oficijelnosti, sam odlučiti o istom, a ponovo radi zaštite interesa maloljetne djece.

Razlike između redovnog parničnog postupka i posebnog parničnog postupka u porodičnim stvarima se ogledaju i u pravilima o sastavu suda, budući da u bračnim i sporovima iz odnosa roditelja i djece u prvom stepenu postupaju sudija specijaliziran za tu vrstu sporova, odnosno u žalbenom postupku jedan od specijaliziranih sudija. Međutim, u pravnoj praksi se postavlja pitanje što se podrazumijeva specijalizacijom za navedenu vrstu sporova, zbog čega se nameće potreba za detaljnijim normiranjem ili pojašnjenjem značenje tog zakonskog izraza, a kako bi se sudije koje se specijaliziraju za ovu vrstu sporova mogle adekvatno, pa i formalno, educirati, jer je takva edukacija u dosadašnjoj praksi izostala. Dakle, ne postoji utvrđen program specijalizacije sudija koji se specijalizuju za postupanje u porodičnim stvarima, nego se ova specijalizacija stiče kroz učešće na seminarima na teme iz oblasti porodičnog prava, te kroz sama suđenja, na koji način se postupajuće sudije, kroz praktičan rad, specijaliziraju i educiraju. Imajući u vidu značaj zaštićenog dobra u porodičnim stvarima, bilo bi svrsishodno kreirati konkretan, formalan program specijalizacije sudija koji će postupati u ovoj vrsti postupaka, a koja specijalizacija će, pored teoretske obuke, sadržavati i praktični dio obuke, koji bi mogao biti koncipiran tako da iskusnije

OPĆA I POSEBNA PRAVILA PARNIČNOG POSTUPKA U PORODIČNIM STVARIMA, SA POSEBNIM OSVRTOM NA PRAVILA U POGLEDU REDOVNIH PRAVNIH LIJEKOVA
sudije iz ovih oblasti, na propisani način, budu mentori sudijama koji tek treba da počnu sa postupanjem u ovoj vrsti predmeta.

Ostale razlike se odnose na načela postupka, jer nova opća pravila parničnog postupka nisu prihvatila načelo materijalne istine, nego se parnični postupak temelji, između ostalog, na raspravnom načelu, prema kojem su parnične stranke dužne iznijeti sve činjenice na kojima zasnivaju tužbene zahtjeve i izvesti sve dokaze kojima se te činjenice utvrđuju. Dakle, sud u redovnom parničnom postupku, shodno općim pravilima postupka, nema ovlaštenje da utvrđuje materijalnu istinu prikupljanjem činjenične građe umjesto parničnih stranaka, te izvođenjem dokaza umjesto stranaka, a sve u cilju efikasnog parničnog postupka. Propisujući da su stranke dužne da iznesu sve činjenice na kojima zasnivaju svoje zahtjeve i da izvedu svoje dokaze kojima se utvrđuju te činjenice (član 7. stav 1. Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine) utemeljen princip „koliko činjenica, toliko prava“, a samim tim, umjesto načela materijalne istine, propisano je načelo formalne istine koja podrazumijeva „da čega nema u spisu, to na svijetu i ne postoji“. ¹³ Sve navedeno utiče na kraće trajanje postupka.

Identične su obaveze parničnih stranaka i u porodičnim predmetima, ali, imajući u vidu značaj ovih sporova za samo društvo, zakon je predvidio da sud po službenoj dužnosti može utvrđivati i činjenice koje stranke nisu iznijele, te dokazivati i činjenice koje su stranke priznale u postupku, prevashodno se pritom rukovodeći najboljim interesima djeteta. ¹⁴

Navedeni najbolji interes djeteta ¹⁵ predstavlja jedno od osnovnih načela za uređenje i zaštitu prava djeteta i proteže se kroz kompletan Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, zbog čega je obavezno da se sve odluke o ostvarivanju roditeljskog staranja u cjelini ili o pojedinim dužnostima roditelja, odnosno o pravima i interesima djeteta, fokusiraju na najbolji interes djeteta i zasnivaju na njemu. ¹⁶ Sudije koje donese ove odluke su dužne da uvijek imaju na umu da te odluke na više načina utiču na razvoj djeteta i odnos prema djetetu u narednim godinama njegovog života i da je krajnji cilj ovih odluka osiguranje sretnog djetinjstva i odrastanja, fizičkog i mentalnog zdravlja, te emocionalnog razvoja djeteta u mladu odraslu osobu, a što opravdava nametnutu zakonsku obavezu postupanja, u ovim vrstama sporova, specijaliziranih sudija. ¹⁷

Još jedna od značajnijih razlika između općih pravila parničnog postupka i

13 Kulenović/Mikulić/ Milišić – Veličkovski/Stanišić/Vučina II, strana 53.

14 Član 278. stav 4. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine

15 Više o najboljem interesu djeteta: D.Radić, „ Najbolji interes djeteta i pravo djeteta da živi sa roditeljima“

Zbornik radova, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, 2014., 108.

16 Sud mora po službenoj dužnosti tokom postupka naročito paziti da se zaštite prava i interesi djece i drugih osoba koje nisu sposobne same brinuti se o sebi i o svojim pravima i interesima. (Član 269. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine).

17 Član 275. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine.

porodičnog postupka odnosi se na troškove postupka. Općim pravilima parničnog postupka, a u zavisnosti od uspjeha stranaka u sporu, regulisano je da je parnična stranka koja u cjelosti izgubi parnicu dužna protivnoj stranci naknaditi troškove postupka, ili da sud može, s obzirom na postignuti uspjeh, odrediti da svaka stranka podmiruje svoje troškove ili da jedna stranka nadoknadi drugoj razmjern dio troškova. Sud, takođe, može odlučiti da jedna stranka naknadi sve troškove koje je druga stranka imala, ako protivna stranka nije uspjela samo u razmjerno neznatnom dijelu svog zahtjeva, a zbog toga dijela nisu nastali posebni troškovi. Međutim, Porodičnim zakonom FBiH određeno je da sud u statusnim stvarima o troškovima postupka odlučuje slobodnom ocjenom, vodeći računa o okolnostima slučaja i ishodu postupka. Dakle, sud je ovlašten i dužan, radi odlučivanja o troškovima postupka utvrditi sve relevantne činjenice, a prvenstveno imovinske i porodične prilike stranaka u postupku, tačnije, da li stranka koja je dužna snositi troškove radi, kolika su joj primanja, da li izdržava neke članove porodice i koliko njih, odnosno, da li bi obavezivanjem ove stranke na plaćanje troškova postupka bila dovedena u pitanje njena ili egzistencija njene porodice, u kojem slučaju je stranku moguće osloboditi obaveze plaćanja troškova postupka, a u skladu sa pravilima Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine.

Dakle, i pored mnogobrojnih zajedničkih pravila o parničnom postupku u bračnim sporovima i sporovima iz odnosa roditelja i djece, u nedostatku normi porodičnog zakonodavstva, primjenjuju se opće norme redovnog parničnog postupka, pa, između ostalog, i norme o redovnim pravnim lijekovima.

4. Redovni pravni lijekovi u posebnom parničnom postupku u bračnim sporovima i sporovima iz odnosa roditelja i djece

Opći javni interesi i subjektivni interesi stranaka i ostalih osoba na koje se odnose sudske odluke traže da se ostvare procesne mogućnosti za uklanjanje odluka koje vrijeđaju subjektivna građanska prava, pa time posredno dovode u pitanje i ostvarenje objektivnog pravnog poretka, tako da tom zadatku treba da posluži institucija pravnih lijekova.¹⁸

Normama pozitivnog parničnog procesnog prava u Bosni i Hercegovini parničnim strankama je omogućeno pravo na žalbu protiv nezakonite i nepravilne sudske odluke donesene u prvostepenom postupku, odnosno zbog nepravilnosti učinjenih u parničnom postupku i odlučivanju.

Pravo na pravni lijek je jedno od osnovnih Ustavom zagarantovanih prava građana pod određenim zakonom propisanim uslovima, ali i jedno od osnovnih ljudskih prava zagarantovanih Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i osnovnim slobodama koja je dio našeg pravnog sistema.¹⁹

18 S. Triva, Građansko parnično procesno pravo, Treće prerađeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine Zagreb, 1978., 527.

19 Članom 13. EKLJP zagarantovano je pravo na djelotvoran pravni lijek: "Svako čija su prava

OPĆA I POSEBNA PRAVILA PARNIČNOG POSTUPKA U PORODIČNIM STVARIMA,
SA POSEBNIM OSVRTOM NA PRAVILA U POGLEDU REDOVNIH PRAVNIH LIJEKOVA

Shodno normama procesnog prava, žalba je jedini redovni pravni lijek u parničnom postupku koji se može izjaviti protiv nepravosnažnih sudskih odluka i to: protiv presude donesene u prvostepenom postupku i protiv rješenja donesenog u prvostepenom postupku, pod zakonom određenim uslovima.

Redovni pravni lijekovi, za razliku od vanrednih pravnih lijekova, imaju suspenzivno dejstvo, dakle sprečavaju nastupanje pravosnažnosti presude odnosno rješenja prvostepenog suda u dijelu u kojem se pobija pravnim lijekom.²⁰

Tim normama nisu posebno određena pravila postupka po pravnim lijekovima kada su u pitanju bračni sporovi i sporovi iz odnosa roditelja i djece.

Ranije važećim Zakonom o parničnom postupku iz 1998. godine²¹, kao jednim od osnovnih izvora parničnog procesnog prava u Bosni i Hercegovini, određena su pravila parničnog postupka na osnovu kojih sudovi u Federaciji Bosne i Hercegovine raspravljaju i odlučuju u sporovima iz ličnih i porodičnih odnosa, radnih odnosa, te iz imovinskih i drugih građansko - pravnih odnosa fizičkih i pravnih osoba, a radi zaštite i pružanja sudske zaštite prava svim parničnim strankama. Doneseni Zakon o parničnom postupku temeljio se na istim načelima parničnog postupka kao što se temeljio raniji Zakon o parničnom postupku i to na: 1) načelu dispozicije, odnosno slobodnog raspolaganja / disponiranja zahtjevima, 2) načelu ekonomičnosti, 3) saslušanja stranaka, 4) traženja istine, 5) raspravnom i istražnom načelu, 6) neposrednosti, 7) usmenosti i javnosti, 9) pružanja pomoći pravno neukim strankama, 10) načelu pravnog interesa, 11) načelu koncentracije dokaza i 12) jedinstva glavne rasprave. Pravni lijekovi i postupak po pravnim lijekovima regulisani su navedenim Zakonom o parničnom postupku u Glavi XXV, u kojem dijelu je propisano da su redovni pravni lijekovi : žalba protiv presude²² i žalba protiv rješenja²³, te u zakonom predviđenom slučaju žalba protiv platnog naloga.²⁴ Odredbama tog zakona utvrđeni su, između ostalog, opći

i slobode priznate Konvencijom narušena, ima pravo na pravni lijek pred nacionalnim vlastima, čak i onda kada su povredu ovih prava i sloboda učinila lica u vršenju svoje službene dužnosti.”

20 M. Dika / J. Čizmić II, Komentar Zakona o parničnom postupku F BiH, II dio, OSCE Sarajevo, 2000.godina, 610.

21 Zakon o parničnom postupku iz 1998. godine (objavljen u „Službenim novinama Federacije Bosne i Hercegovine“ broj 42/98),

22 U članu 330. Zakona o parničnom Federacije Bosne i Hercegovine iz 1998. zakonodavac definiše opći rok za izjavljivanje žalbe protiv presude u redovnom parničnom postupku, te poseban rok za izjavljivanje žalbe u mjeničnim i čekovnim sporovima pravo na žalbu te njeno suspenzivno i devolutivno dejstvo. Tako u stavu 1. Člana 330. ZPP.a je propisano: “Protiv presude donesene u prvom stepenu stranke mogu podnijeti žalbu u roku od petnaest dana od dana dostave prijepisa presude, ako u ovom zakonom nije određen drugi rok. U mjeničnim i čekovnim sporovima taj je rok 8 dana.”

23 Vidi član 360. Zakona o parničnom Federacije Bosne i Hercegovine.

24 Prema članu 441. stav 1. Zakona o parničnom Federacije Bosne i Hercegovine zakonodavac propisuje da tužitelj ima pravo pobijati platni nalog samo žalbom protiv rješenja a prema pravilima redovnog postupka o žalbi protiv prvostepene presude.

(15 dana) i posebni rok (8 dana) za izjavljivanje žalbe, njen suspenzivni i devolutivni učinak.²⁵ Dakle, i rok za žalbu protiv presude donesene u postupku o bračnim sporovima i sporovima iz odnosa roditelja i djece bio je opći, odnosno 15 dana .

Međutim, u okviru reforme pravosuđa, 2003. godine, donesen je Zakon o parničnom postupku, kojim je izvršena temeljita reforma građanskog procesnog prava, tako da u novom Zakonu više nisu uređena pravila postupanja u posebnim postupcima, konkretno u postupcima iz porodičnih odnosa, kako je bilo uređeno Zakonom o parničnom postupku iz 1998. godine u Glavi XXVII pod nazivom „POSTUPAK U PARNICAMA IZ PORODIČNIH ODNOSA”, niti eventualno rok za žalbu protiv presuda donesenih u tim vrstama sporova.

Shodno važećem procesnom Zakonu, pod redovnim pravnim lijekovima u parnici smatraju se žalba protiv presude i žalba protiv rješenja, koji se izjavljuju protiv nepravosnažnih presuda donesenih u prvostepenom postupku. Vanredni pravni lijekovi su revizija protiv presude i rješenja, te zahtjev za ponavljanje postupka, koji se mogu izjaviti protiv pravosnažnih odluka. Stranke mogu izjaviti reviziju protiv pravosnažne presude donesene u drugom stepenu u roku 30 dana od dana dostave prijepisa presude, s tim što revizija nije dozvoljena ako vrijednost pobijanog dijela pravosnažne presude ne prelazi 30.000,00 konvertibilnih maraka, a u privrednim sporovima 50.000,00 konvertibilnih maraka. Izuzetno, Vrhovni sud Federacije može dopustiti reviziju u svim predmetima ako ocijeni da bi odlučivanje po reviziji bilo od značaja za primjenu prava u drugim slučajevima.²⁶ Dakle, o reviziji odlučuje Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine.

No, u bračnim sporovima i sporovima iz odnosa roditelja i djece revizija nije dopuštena.²⁷

Drugi vanredni pravni lijek je ponavljanje postupka, koji omogućuje da se postupak koji je odlukom suda pravosnažno završen na prijedlog stranke ponovi, pod uslovima i rokovima propisanim Zakonom o parničnom postupku. Za razliku od revizije, o kojoj odlučuje Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine, o prijedlogu za ponavljanje postupka odlučuje drugostepeni sud, i to sudija pojedinac koji nije sudjelovao u donošenju drugostepene odluke u prijašnjem postupku.²⁸

No u bračnim sporovima i sporovima iz odnosa roditelja i djece postoji ograničenje i u primjeni ovog pravnog lijeka, a koje je propisano odredbom člana 294. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, kojom je regulisano da se pravosnažna presuda kojom je utvrđeno da brak ne postoji, ili kojom je brak poništen ili razveden, ne može, povodom prijedloga za ponavljanje postupka ili

25 M. Dika/J. Ćizmić, Komentar Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, II dio, OSCE Sarajevo, 2000.godina, 611.

26 Član 238. Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine.

27 Član 286. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine.

28 Član 258. Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine.

OPĆA I POSEBNA PRAVILA PARNIČNOG POSTUPKA U PORODIČNIM STVARIMA, SA POSEBNIM OSVRTOM NA PRAVILA U POGLEDU REDOVNIH PRAVNIH LIJEKOVA prijedloga za povrat u pređašnje stanje, izmijeniti u dijelu o prestanku braka, bez obzira na to da li je neka od stranaka zaključila novi brak.

Dakle, žalba je jedini pravni lijek koji se u bračnim sporovima i sporovima iz odnosa roditelja i djece primjenjuje bez ograničenja, prema istim pravilima i uslovima kao i u redovnom parničnom postupku.

Pretpostavke za izjavljivanje žalbe su njena dopuštenost, blagovremenost i formalna urednost.²⁹

Prema novom parničnom procesnom zakonodavstvu Federacije Bosne i Hercegovine, koje je temeljan izvor parničnog procesnog prava, parnične stranke mogu izjaviti žalbu protiv presude donijete u prvom stepenu u roku od 30 dana od dana donošenja presude, odnosno, ako se presuda dostavlja u skladu sa odredbama zakona o dostavljanju, 30 dana nakon dostavljanja prijepisa presude, ako zakonom nije određen drugi rok. Rok za žalbu od 15 dana određen je u mjeničnim i čekovnim sporovima, u postupcima u parnicama iz radnih odnosa (glava XXVII – član 422. Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine), u parnicama zbog smetanja posjeda (Glava XXVIII - član 426. Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine), te u sporovima male vrijednosti (Glava XXIX - člana 433. Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine). Međutim, izostalo je normiranje roka za žalbu u porodičnim sporovima.

Normiranje roka za žalbu izostalo je i u Porodičnom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine, jer taj Zakon nije regulisao pitanje žalbe, prava na žalbu i rok za izjavljivanje žalbe u bračnim sporovima i sporovima iz odnosa roditelja i djece, tako da sud u tom postupku primjenjuje odredbe Zakona o parničnom postupku – član 203. Zakona o parničnom postupku, kojim je propisano da protiv presude donesene u prvom stepenu stranke mogu podnijeti žalbu u roku od 30 dana od dana donošenja presude, odnosno, ako se presuda dostavlja u skladu s odredbama ovog Zakona o dostavi, 30 dana nakon dostave prijepisa presude, ako u ovom Zakonu nije određen drugi rok.

Dakle, rok za podnošenje žalbe i u postupku razvoda braka u kojem sud odlučuje s kojim roditeljem će maloljetno dijete živjeti, o načinu odvijanja ličnih i neposrednih kontakata djeteta sa roditeljem s kojim ne živi i izdržavanju djeteta, jeste 30 dana od dana donošenja presude (izuzetno od dana dostave presude), što apsolutno nije u skladu sa načelom hitnosti, koje načelo je jedno od temeljnih načela porodičnog prava.

Ovakav propust zakonodavca dovodi do nepoštivanja principa donošenja pravosnažne odluke u razumnom roku.³⁰

Pri tome se ne govori o propustu zakonodavca u domaćem parničnom

29 B. Čalića / S. Omanović, Građansko procesno pravo, Pravni fakultet Univerzitet u Sarajevu, 2000. godina, 275.

30 Više o pravu na suđenje u razumnom roku i njegovom zaštitom: A. Radolović, „Zaštita prava na suđenje u razumnom roku“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, R Hrvatska, 2008.

procesnom zakonodavstvu, naprotiv, pravo na suđenje u razumnom roku implementirano je u domaćem parničnom procesnom zakonodavstvu značajnim brojem zakonskih odredaba koje imaju cilj da se postupak utvrđivanja građanskih prava i obaveza odvija brzo i efikasno kako bi ostvarenje pravnih zahtjeva bilo omogućeno u što kraćem roku.³¹ Međutim, u okviru procesnog zakonodavstva izostalo je normiranje tog prava u odnosu na postupke iz porodične oblasti, odnosno izostalo je normiranje roka za žalbu u skladu sa načelom hitnosti što posredno može uticati i na povredu prava na suđenja u razumnom roku.

5. Zaključak

Iz naprijed izloženog utvrđeno je da značajno pravilo u porodičnim stvarima (postupku razvoda braka u kojem se odlučuje o maloljetnom djetetu i punoljetnom djetetu iz člana 216. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine) da je sud dužan po službenoj dužnosti paziti da se zaštite prava i interesi djeteta, između ostalog, i hitnim postupanjem, koje postupanje je objektivno nemoguće u odnosu na određivanje roka za žalbu protiv odluke koju donese u prvostepenom postupku, zbog zakonskog određenja roka za žalbu u parničnom postupku.

Zbog navedenog, ukazuje se potreba za dopunom i izmjenom postojećih zakonskih rješenja u dijelu u kojem nije posebno regulisano pitanje roka za izjavljivanje žalbe u bračnim sporovima i sporovima iz odnosa roditelja i djece, kao što je uređeno za ostale posebne postupke, a sve u cilju poštivanja načela hitnosti kao temeljenog načela kojim se, između ostalog, štite prava djeteta. Nepostupanjem u skladu s načelom hitnosti, ovaj interes će ostati neosiguran, što dalje dovodi do kršenja prava na poštovanje porodičnog života i prava na pravično suđenje.

Stoga se predlaže, *de lege ferenda*, dopuna važećeg Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, na način da se u dijelu petom Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, u kojem je uređeno pitanje posebnih parničnih postupaka - postupka u parnicama iz radnih odnosa i smetanja posjeda, itd., na način da se doda i Glava VVIX, kako slijedi:

„POSTUPAK U BRAČNIM SPOROVIMA I SPOROVIMA IZ ODNOSA RODITELJA I DJECE

Član 428.

Ako u glavi XXIX ovog Zakona ne postoje posebne odredbe, u parnicama o bračnim sporovima i sporovima iz odnosa roditelja i djece, primjenjivat će se ostale odredbe ovog Zakona.

31 J. Stanišić, "Pravo na pravično suđenje u građanskim postupcima sa posebnim osvrtom na suđenje u razumnom roku", *Zbornik radova Pravosudnog foruma za BiH*, Ustavni sud BiH, Sarajevo, 2020., 119.

Član 429.

U postupcima o bračnim sporovima i sporovima iz odnosa roditelja i djece, a posebno pri određivanju rokova i ročišta, sud će uvijek obraćati osobitu pažnju na potrebu hitnog rješavanja sporova.

Član 430.

Sud će u presudi kojom nalaže izvršenje neke činidbe odrediti rok od 15 dana za njeno izvršenje.

Član 431.

Rok za podnošenje žalbe na presudu odnosno rješenje, u parnicama o bračnim sporovima i sporovima iz odnosa roditelja i djece, je 15 dana.“,

Ili

Dopuna važećeg Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, na način da se iza odredbe člana 278. doda odredba 279 a, koja bi glasila:

„(1) Protiv presude donesene u bračnim sporovima i sporovima iz odnosa roditelja i djece u prvom stepenu stranke mogu podnijeti žalbu u roku od 15 dana od dana donošenja presude, odnosno, ako se presuda dostavlja u skladu s odredbama Zakona o parničnom postupku o dostavi, 15 dana nakon dostave prijepisa presude.

(2) Blagovremeno podnesena žalba sprečava da presuda postane pravomoćna u dijelu koji se pobija žalbom.

(3) O žalbi protiv presude odlučuje drugostepeni sud u vijeću od trojice sudija od kojih je jedan specijalizovan za ovu vrstu sporova.

(4) Odredbe ovog člana primjenjuju se i na rješenja donesena u bračnim sporovima i sporovima iz odnosa roditelja i djece u prvom stepenu.“

GENERAL AND SPECIAL RULES OF CIVIL PROCEDURE IN FAMILY MATTERS, WITH SPECIAL REFERENCE TO THE RULES REGARDING REGULAR LEGAL REMEDIES

Summary

Civil procedure is conducted according to the rules that settle disputes in civil matters and provide protection for endangered or injured subjects. According to the rules of civil procedure, the competent courts discuss and decide in civil disputes, labor disputes, property disputes and other civil-law matters of physical persons and corporations, and in disputes over personal and family matters, when the general rules of civil procedure apply, all with the aim of providing legal protection to citizens. In legal proceedings in family matters in the Federation of Bosnia and Herzegovina, the norm of the Law on Civil Procedure and the Family Law of the Federation of Bosnia and Herzegovina are applied which for this type of dispute is not only substantive but also procedural law, because it partially regulates the procedure in these things, with their specific rules and principles inherent in precisely these types of disputes. It should be noted that the law prescribes the Family Laws of the Federation of Bosnia and Herzegovina according to which courts act not only in special litigation proceedings, but also in non-litigation proceedings and special enforcement and insurance proceedings. In this paper the emphasis is in litigation, based on general and special rules of civil procedure in family matters. According to the rules of civil procedure law, courts act even after making court decisions, since these rules also regulate the institute of legal remedies which enable the parties in civil proceedings to annul court decisions within the preclusive deadlines for legally prescribed appellate reasons, if it is considered that the annulled decision is incorrect and illegal. However, the Family Law for the Federation of Bosnia and Herzegovina does not regulate the issue of legal remedies against court decisions, which ultimately leads to non-compliance with the basic and temporal principle of family law - the principle of urgency, which in its practical application means acting in shorter time, which is why it is necessary to shorten the deadlines in the part of legal remedies.

In conclusion, *de lege ferenda*, it is proposed to fully regulate the norms of positive procedural litigation legislation in the part of the Chapter „Legal Remedies“ or to regulate the institute of legal remedies in the valid Family Law of the Federation of Bosnia and Herzegovina.

Keywords: marital disputes and parent-child disputes, civil proceedings, general rules of civil procedure, legal remedies, principles of urgency.